

УДК 338.432:330.341

МАЗНЄВ Г.Є., професор,
Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка

ФІНАНСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан та тенденції фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств агропромислового виробництва. З'ясовано, що рівень фінансування є недостатнім для здійснення ефективної реалізації інноваційних проектів виробництва сільськогосподарської продукції.

Запропоновано шляхи формування фінансових ресурсів для інноваційно-інвестиційної діяльності товаровиробників. Зокрема, показана можливість фінансування великомасштабних інноваційно-інвестиційних проектів виробництва сільськогосподарської продукції, використовуючи технології такого ефективного фінансового інструменту як проектне фінансування.

Ключові слова: інновації, фінансування, інвестиційні ресурси, основний капітал.

МАЗНЕВ Г.Е., профессор,
Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенко

ФИНАНСИРОВАНИЕ ИННОВАЦИОННО-ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Проанализировано современное состояние и тенденции финансового обеспечения инновационно-инвестиционной деятельности предприятий агропромышленного производства. Установлено, что уровень финансирования является недостаточным для осуществления эффективной реализации инновационных проектов производства сельскохозяйственной продукции.

Предложены пути формирования финансовых ресурсов для инновационно-инвестиционной деятельности товаропроизводителей. В частности, показана возможность финансирования крупномасштабных проектов производства сельскохозяйственной продукции посредством использования технологий такого эффективного финансового инструмента как проектное финансирование.

Ключевые слова: инновации, финансирование, инвестиционные ресурсы, основной капитал.

G. MAZNEV, Professor,
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

FINANCING OF INNOVATIVE AND INVESTMENT ACTIVITY OF ENTERPRISES

***Abstract.** The current state and tendencies of financing of innovative and investment activity of agro-industrial enterprises have been analyzed. It has been found that the level of financing is insufficient for performing effective realization of innovative projects of agricultural production.*

The ways of forming financial resources to provide innovative and investment activity of commodity producers have been offered. In particular, the possibility of financing of large-scale projects of agricultural production using technologies of such effective financial instrument as the project financing has been presented.

***Key words:** innovations, financing, investment resources, fixed capital.*

Постановка проблеми. Активізація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, підвищення ефективності їх роботи визначається наявністю інвестиційних ресурсів, формування яких навіть повністю залежить від фінансового забезпечення.

Залучення і ефективне використання інвестиційних ресурсів в умовах трансформації економіки потребує удосконалення механізму фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням фінансування відтворювальних процесів в агропромисловому виробництві присвячені дослідження таких відомих вчених як Андрійчук В.Г., Борисова В.А., Гудзь О.Є., Дем'яненко М.Я., Малік М.Й., Кисіль М.І., Лупенко Ю.О., Саблук П.Т., Стецюк П.А., Чупіс А.В. та ін.

Разом із тим, залишається значна частина питань розвитку фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, які потребують доопрацювання.

Метою статті є вдосконалення механізму фінансового забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності товаровиробників, зокрема, фінансування великомасштабних проектів виробництва сільськогосподарської продукції.

Виклад основних результатів дослідження. Інвестиційне забезпечення є найважливішим фактором техніко-технологічного оновлення виробництва, впровадження інноваційних технологій і сприяє зростанню конкурентоспроможності продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Десятирічний період трансформаційних перетворень (1991–2000 рр.) зумовив суттєвий спад інвестиційної активності в Україні і, як результат, – падіння ефективності виробництва.

Із початком економічного зростання (2000 р.) утворилась стійка тенденція збільшення інвестицій в основний капітал сільського господарства. Так, у 2011 р. останні склали 17981 млн грн, або 8,8 % від загальних інвестицій в основний капітал. Обсяг інвестицій в сільське господарство з 2001 р. по 2008 р. зріс у 11,6 раза, при збільшенні інвестицій в економіку країни в цілому в 7,3 раза (табл. 1).

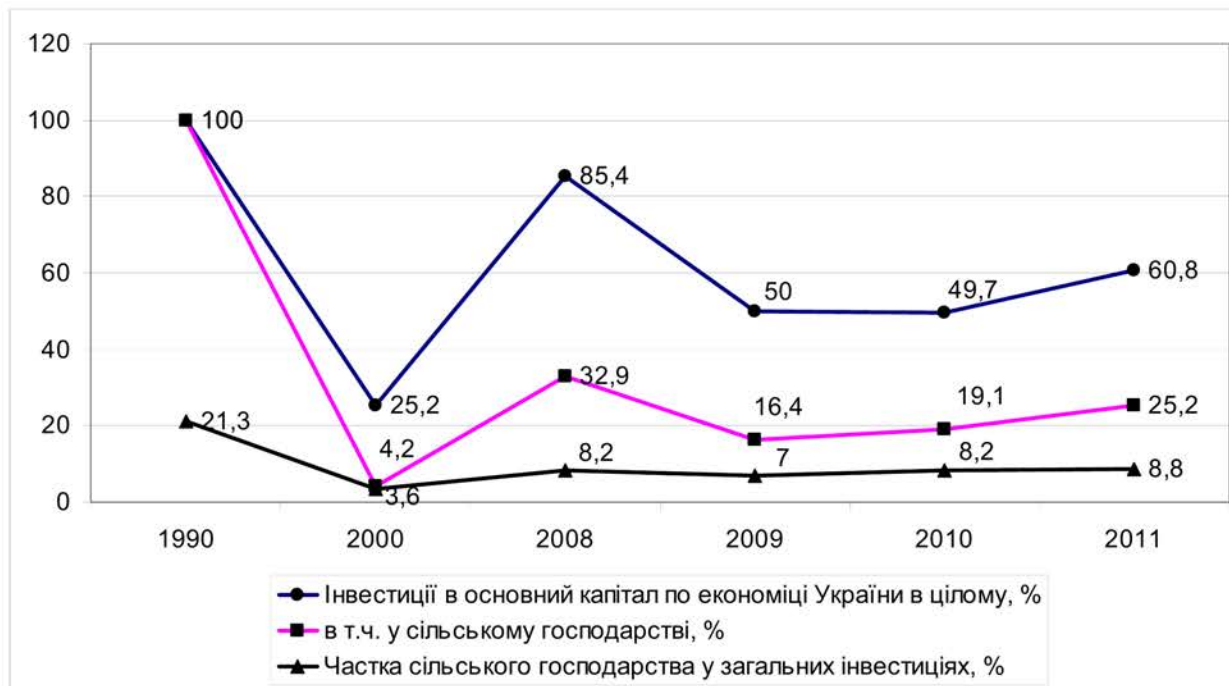
Таблиця 1

Динаміка інвестицій в основний капітал у 2001–2011 рр.

Рік	Всього по економіці України		В т.ч. в сільське господарство	
	у фактичних цінах млн грн	у % до попереднього року	у фактичних цінах, млн грн	у % до попереднього року
2001	32573	126,7	1552	178,2
2002	37178	114,1	1854	119,4
2003	51011	137,2	2054	110,8
2004	75714	1478,4	3278	159,6
2005	93096	123,0	4905	149,6
2006	125254	134,5	7190	146,4
2007	188486	151,0	9338	129,9
2008	233081	123,6	16682	178,6
2009	151777	65,1	9295	55,7
2010	171092	112,7	12106	130,2
2011	238175	139,2	17981	148,5
з 2011 р. по 2001 р., разів	7,3	x	11,6	x

В той же час, частина інвестицій, що здійснюється в сільське господарство, в загальній сумі інвестицій в економіку України суттєво скоротилась порівняно з дореформеним періодом. Якщо у 1990 р. вона становила 21,3 %, то у 2011 р. досягла лише 8,8 % (рис. 1). Така динаміка інвестицій свідчить про істотний інвестиційний «голод», що породжує швидке зношування і старіння основних засобів виробництва. Так, основні засоби сільського господарства країни з 1990 р. зменшились в 11,6 раза, а частина аграрної галузі в

основному капіталі національної економіки зменшилася від 24,6 % до 3,4 % на початок 2011 року. В Харківській області частина основного капіталу сільського господарства в капіталі економіки області склала лише 1,1 %.

Джерело: дані Державної служби статистики України.

Рис. 1. Індеси інвестицій в основний капітал, % (1990 р. – 100 %)

В умовах нестачі внутрішніх інвестиційних ресурсів залучення іноземних інвестицій є одним із реальних джерел поповнення коштів для фінансування інвестиційних потреб. Україна продовжує бути інвестиційно привабливою державою. Так, у 2011 р. іноземні інвестиції в сільське господарство порівняно з 2002 р. зросли з 83,8 до 810,1 млн дол. США, тобто майже у 10 разів (рис. 2).

Незважаючи на певну активізацію інвестиційної діяльності в агропромисловому комплексі, для суттєвого підвищення ефективності виробництва інвестиційних ресурсів явно не вистачає. Тому актуальним є пошук нетрадиційних інструментів фінансового забезпечення, принципово нових джерел, форм і методів фінансування інноваційно-інвестиційної діяльності.

За кордоном для фінансування крупних інвестиційних проєктів широкого застосування набуло проєктне фінансування [3, 4]. Ця

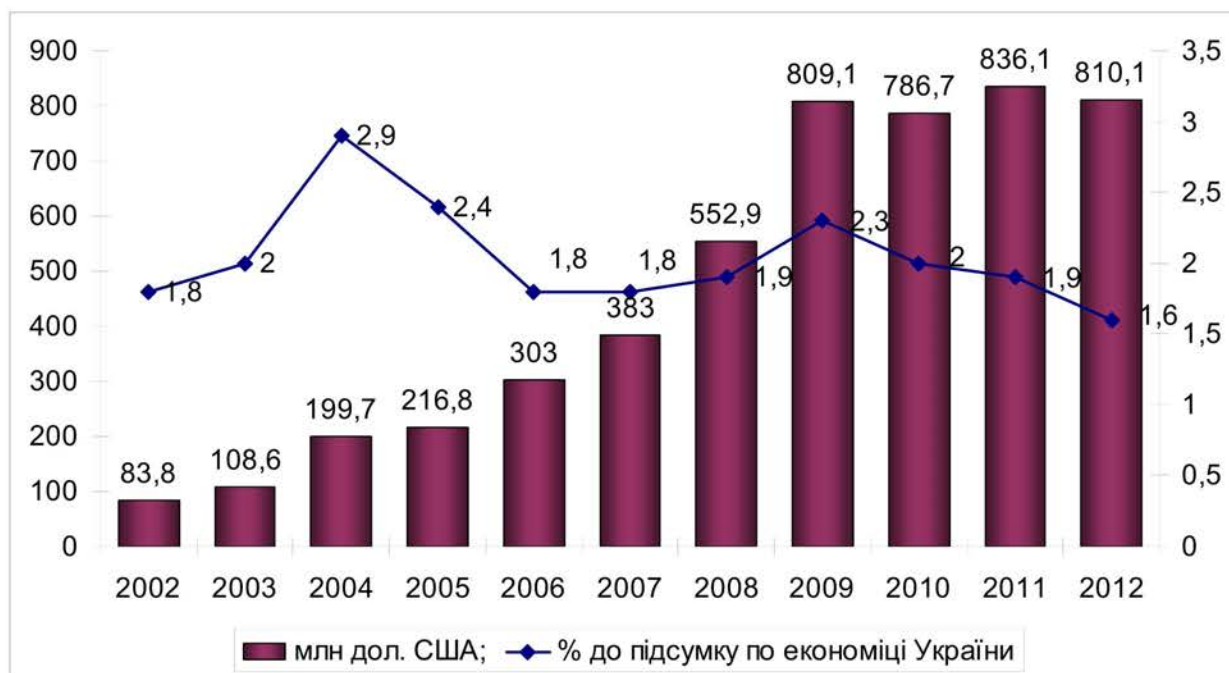
фінансова технологія передбачає використання різноманітних джерел фінансування та комплексне застосування різних методів фінансування: власних коштів, пайових внесків, акціонерного капіталу, банківських кредитів, емісії акцій, випуску векселів, розміщення облігацій, фінансового лізингу, державного фінансування тощо.

Таблиця 2

**Залучення кредитних ресурсів підприємствами
АПК України у 2011 р.**

Показник	Кредитів всього, млн грн	У т.ч. пільгових		Обсяги пільгових кредитів, залучених у 2007–2010 рр., за якими одержано компенсацію у 2011 р., млн грн
		млн грн	%	
Залучено кредитів	14885,2	4134,7	27,8	6754,3
у т. ч. короткострокових	10268,9	3315,7	32,3	2288,9
середньострокових	2845,6	705,3	24,8	1994,1
довгострокових	1770,7	113,7	6,4	2471,3

Джерело: Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Джерело: дані Державної служби статистики України.

**Рис. 2. Динаміка прямих іноземних інвестицій
в сільське господарство України**

Слід підкреслити, що у проектному фінансуванні можуть використовуватись як окремі фінансові інструменти, так і їх комбінації, що дозволяє сформувати більш надійні та менш ризиковані схеми фінансування. Банки віддають перевагу не ризикувати і фінансують проекти, які забезпечують гарантовано повернення вкладених коштів. Тому при проектному фінансуванні банки дуже ретельно відносяться до економічного обґрунтування проекту. Висуваються жорсткі вимоги до бізнес-плану, у якому треба показати як переваги проекту, так і фінансові ризики, обґрунтувати фінансову модель з розрахунками грошових потоків, які б гарантували економічний ефект проекту.

Світова практика свідчить, що із ста проектів, в результаті всебічного аналізу, фінансування одержують лише два-три проекти.

Досвід Сполучених штатів Америки та країн Західної Європи свідчить, що при проектному фінансуванні банки віддають перевагу великим проектам, вартість яких перевищує 100 млн дол. США.

При реалізації великих проектів єдиного джерела фінансування, як правило, недостатньо. Тому для виконання операцій з проектного фінансування зарубіжні комерційні банки об'єднуються в консорціуми або синдикати, що дозволяє надавати позичальникам синдикувані позики. Це сприяє значному збільшенню розмірів надаємих кредитів, підвищує доступність кредитних ресурсів з міжнародних фінансових ринків. Крім того, учасники проекту розподіляють між собою операційні ризики, а також ризики неотримання доходів [4, 5].

Синдикувані позики, як відомо, в проектному фінансуванні є основним фінансовим інструментом і в світовому позиковому капіталі складають до 30 % [6]. Як відмічають автори монографії [7], синдикувані позики перетворилися на основний міжнародний фінансово-кредитний інструмент.

Тому в умовах України, де відсутні потужні державні банки та фінансові установи, доцільним є об'єднання комерційних банків у синдикати для опанування технологій проектного фінансування, які останнім часом позитивно зарекомендували себе в зарубіжних країнах.

На сьогодні в Україні існують компанії, які реалізують в аграрному секторі проекти вартістю більше 100 млн дол. США. Це стосується, насамперед, агрохолдингів. Так, протягом 2010–2012 р. ком-

панія «Мрія-агрохолдінг» реалізувала інноваційно-інвестиційні проекти з виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції вартістю 365 млн дол. США з обсягом іноземного фінансування 195 млн дол. США, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» відповідно 145 і 115, а ТОВ «Нібулон» за ці ж три роки освоїв інноваційні проекти вартістю 670 млн дол. США з загальною сумою іноземних інвестицій 230 млн дол. США [8, 9]. Таким чином, тільки три агрохолдинги реалізували інноваційні проекти загальною вартістю понад один мільярд доларів і залучили при цьому 540 млн дол. США іноземних інвестицій, насамперед, в інноваційні технології виробництва сільськогосподарської продукції.

Агрохолдинги мають можливість вкладати великі кошти в аграрну сферу. Закуповують прогресивні технології виробництва сільськогосподарської продукції та сучасну техніку світових лідерів сільськогосподарського машинобудування. Відомо, що для придбання дороговартісних імпортованих машин та устаткування західні банки надають українським компаніям дешеві довгострокові кредити. Слід відзначити, що вищеназвані компанії, як і багато інших агрохолдінгів, лише умовно можна назвати українськими.

Агрохолдинги представляють собою переважно ланцюг компаній, які зареєстровані за кордоном, у тому числі і в офшорних зонах. Із 30 найбільших агрохолдінгів України 27 зареєстровані у таких країнах як: США, Кіпр, Люксембург, Швейцарія, Великобританія, Австралія, Данія, Нідерланди, Ізраїль, Панама, Оман. Так, материнська компанія ТОВ «Група Компаній «Мрія-Агро» зареєстрована на Кіпрі, ПАТ «Миронівський хлібопродукт» – у Люксембурзі, «Кернел-Капітал» – у Люксембурзі і на Кіпрі. Більшість агрохолдінгів, які функціонують в Україні, зареєстровані на Кіпрі в офшорній зоні Нікосія. Така реєстрація материнських компаній агрохолдінгів дозволяє останнім уникнути оподаткування і залишити прибуток від обороту товарів і послуг в офшорній зоні.

Внаслідок того, що холдингова структура не є законодавчо визнаною організаційно-правовою формою суб'єктів господарювання в Україні, стає можливим здійснювати перерозподіл коштів між дочірніми компаніями так, щоб фінансовий результат їх діяльності дозволяв мінімізувати податок на прибуток, або щоб зовсім уникнути від нього. Крім того, для холдингових компаній існують різні

схеми завищення сум податку на додану вартість при його поверненні за здійснені експортні операції.

Особливістю багатьох агрохолдингових формувань є те, що поглинуті сільськогосподарські підприємства вони перетворюють у структурні підрозділи і не реєструють їх за місцем розташування. В результаті податки надходять не у місцеві бюджети, а за місцем реєстрації головної або материнської компанії. Варто додати, що агрохолдингам, використовуючи недоліки діючого законодавства України, вдається отримати статус платника фіксованого сільськогосподарського податку (ФСП), що замінює декілька платежів, у тому числі два головних – податки на прибуток і на землю. Слід відмітити, що розмір ФСП визначається у відсотках до нормативної вартості сільгоспугідь, встановленої ще у 1995 р., а земельний податок – до нормативної вартості сільгоспугідь з урахуванням індексації їх вартості. Так, наприклад, для ріллі ФСП встановлений на рівні 0,15 % від середньої грошової оцінки земель 1995 р. – 3734 грн/га, а земельний податок розраховується як 0,1 % від середньої грошової оцінки сільгоспугідь з урахуванням індексації їх вартості, яка у 2013 р. складає 20982 грн/га.

Таким чином, на сьогодні в аграрному секторі України склалася парадоксальна ситуація – фіксований сільськогосподарський податок, який сплачують агрохолдинги, більш як у 3 рази нижче земельного податку, не говорячи про те, що і другий головний платіж, який входить до ФСП, – податок на прибуток, як і податок на землю, вони також не сплачують. Отже, маючи статус платника фіксованого сільськогосподарського податку, агрохолдингові формування недоплачують у бюджет значні суми. За даними лише офіційної консолідованої звітності холдингова компанія ПАТ «Миронівський хлібопродукт» протягом трьох років (2008–2010 рр.), використовуючи право платника фіксованого сільськогосподарського податку, недоплатила державі понад 1,3 млрд грн. Це є характерним і для більшості агрохолдингів.

Агрохолдинги отримують величезні доходи, які щороку зростають. Так, 10 найбільших агрохолдингів за 2007–2010 рр. збільшили обсяг чистого прибутку майже у 8 разів, а його питома вага у загальному прибутку підприємств галузі сільського господарства збільшилася втричі і у 2010 р. становила 30,2 %. Холдингова ком-

панія ПАТ «Миронівський хлібопродукт» свій дохід збільшила з 2,4 млрд грн у 2007 р. до 7,5 млрд грн у 2010 р., тобто у 3,1 рази, а чистий прибуток за цей період збільшився у 7,2 рази – з 236 млн грн до 1,7 млрд грн. Дохід ТОВ «Кернел-Капітал» за ці роки зріс з 1,86 до 8,36 млрд грн, або у 4,4 рази, а чистий прибуток збільшився у 11,6 разів – з 98,6 млн грн до 1,15 млрд грн [10]. У 2012 році «Миронівський хлібопродукт» отримав 9,8 млрд грн доходу і понад 2 млрд грн чистого прибутку.

Інноваційна привабливість агрохолдингів, які функціонують в Україні, визначається тим, що, на відміну від холдингових компаній зарубіжжя, вони не сплачують корпоративного податку, який у США, наприклад, сягає 35 %, у Бразилії – 34 %, Мексиці – 30 %, Сінгапурі – 17 %. Навіть агрохолдинги Російської Федерації сплачують податок на рівні 20 %. Вітчизняні агрохолдинги, сплачуючи фіксований сільськогосподарський податок за ставкою 2 %, отримують надприбутки, в результаті чого рентабельність їх діяльності значно вище ніж зарубіжних аналогів.

Зарубіжні банки саме агрохолдингам віддають перевагу у наданні кредитів. У 2012 р. вперше в Україні агрохолдинг ТОВ «Нібулон» для фінансування проекту розширення виробничих потужностей з виробництва, переробки й експорту зернових культур загальною вартістю 448 млн дол. США залучив від Європейського банку реконструкції та розвитку синдикований кредит на суму 130 млн дол. США.

Таким чином, в аграрній сфері України для фінансування інноваційно-інвестиційних проектів є потенційні можливості впровадження технологій проектного фінансування, які успішно застосовуються у розвинених країнах при реалізації великомасштабних проектів.

Висновки: Для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрній сфері необхідна переорієнтація фінансової політики держави на забезпечення інвестиційних потреб підприємств. Повинна бути посилена роль держави у регулюванні виробничих економічних відносин і, перш за все, у паритетності міжгалузевого товарообміну. Саме, через нееквівалентність в товарообміні сільського господарства з іншими галузями економіки аграрна сфера має низьку інвестиційну привабливість.

Для стимулювання інноваційно-технологічного оновлення агровиробництва необхідним є посилення державної підтримки науково-дослідних і інноваційних розробок для розширення науково-технічного і інтелектуального потенціала країни.

Ринковий механізм має бути доповнений методами державного регулювання непрямої дії, в тому числі підтримкою інноваційної діяльності, як основи технологічного оновлення агровиробництва.

Необхідно посилити державну підтримку товаровиробників, вжити заходи стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Література

1. Стецюк П.А. Фінансові проблеми розвитку аграрного виробництва / П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 73–78.
2. Кісіль М.І. Стратегічні напрями інвестиційного забезпечення розвитку сільського господарства / М.І. Кісіль // Економіка АПК. – 2012. – № 9. – С. 36–39.
3. Йескомб Э.Р. Принципы проектного финансирования / Э.Р. Йескомб ; пер. с англ. – М. : Вершина, 2008. – 488 с.
4. Катасонов В.Ю. Проектное финансирование: мировой опыт и перспективы для России / В.О. Катасонов, Д.С. Морозов, М.В. Петров. – М.: Анкил, 2001. – 272 с.
5. Суэтин А.А. Проектное финансирование / А.А. Суэтин // Бизнес и банки. – Режим доступа: <http://export.gov/envirotech/ebvirotechfinance053388.asp>.
6. Project & Trade Finance. – 2007 (March).
7. Фінансове забезпечення розвитку підприємства: монографія / І.О. Бланк, Л.О. Лігоненко, Н.М. Гуляєва та ін.; за заг. ред. І.О. Бланка. – К.: КНТЕУ, 2011. – 344 с.
8. Статистична база Міжнародної фінансової корпорації. – Режим доступу: <http://www1.ifc.org/wps/wcm/>.
9. Статистична база Організації економічного співробітництва та розвитку. – Режим доступу: <http://stats.oecd.org/#>.
10. ТОП-100. Рейтинг лучших компаний Украины: «100 крупнейших агрокомпаний Украины». – К.: Экономика, 2011. – № 3. – 96 с.

Рецензент: В.Г. Шинкаренко, докт. екон. наук, проф., ХНАДУ.

Стаття надійшла до редакції 23.09.2013 р.